

Σαίξπηρου! — Κόσμος κόσμος παρουσιάζεται και περνά και στοχάζεται και πάσχει και ζή μέσα στη λαδυρινιώδη μυθιστορία, σά μιὰ Πολιτεία πού χάνεται μέσα στις ροûγες και τὰ σπιτάκια της και πού καλύβια και σπύτια τετράψηλα συμπλέκονται και σμίγουν απελπιστικά, και πού όσο κακὰ είνανι σχεδιασμένη ή πόλη τόσο πιό πολύ σου θυμίζει τὸ δάσος με τὴν ἀκόλαστη βλάστησή του... Μὰ ὁ καθρέφτης ἐκεῖνος ὁ μαντικὸς ἐνοχλοῦσε τὸ βασιλιάτῳ Μιχαήλ· δὲν τὸν ἄφινε νὰ περάσῃ τὴ ζωὴ του ξάστερα στὰ γλέντια και σὶς μούρλιες του. Καὶ μιὰ μέρα πού τοῦ φέρανε μήνημ' ἀπὸ τὸν καθρέφτη πὼς πλακώνει στὴν Πόλη ὁ Τοῦρκος, ὁ βασιλιάς ἀγαναχτισμένος πρόσταξε και τσακίσανε και χίλια τρίμματα τὸν κάμανε τὸν καθρέφτη. Φαντάζομαι πὼς ὅμοια θὰ τὸν ἐνοχλοῦσε τὸν ἐρημίτη τῆς Γισσάνγια Πολιάνας, — ἂν και εἶναι ὁ ἀντίθετος πόλος τοῦ φαύλου ρῆγα, ὕστερ' ἀπὸ τὸ θεο φῶτισμα πού τοῦ ἔδωκε νὰ καταλάβῃ τὴ ματαιότητα τῶν ἐπιγείων. Ὅμοια θὰ τὸν ἐνοχλοῦσε, σὰν τὸ μαντικὸ καθρέφτη, τὸ πρωτοτερινό του ἔργο, τὸ καθαρὰ ρεαλιστικό, τὸ καθαρὰ καλλιτεχνικὸ τοῦ «Πόλεμου και τῆς Εἰρήνης», και τῆς «Ἄννας Καρενίν.» Τὸ ἔργο του τὸ ὑστερότερο δείχνεται μαζὶ και σὰ μιὰ γροθιά πού ζητᾷ νὰ συντρίψῃ τὸν καθρέφτη τοῦ πρώτου. Δουλειὲς τοῦ σατανᾶ. Ὁ Τοῦρκος τῆς ἁμαρτίας τὸ μολεῖ. Ἐκεῖ πού ή «Ἀνάσταση» τὸ τελευταῖο του βιβλίον—ἀριστούργημα καθὼς τὸ διαλαλοῦνε κάποιονι τολστοῖστῆς— εἶναι μαζὶ μυθιστόρημα και βαγγέλιο. Μὰ ή ἀλήθεια εἶναι: πὼς ἔτσι ψηλὸ τὸ κάνει τάνάστημα τοῦ Τολστόη ἔχι ὁ ἀπόστολος, μὰ, πάντα, ὁ ποιητής. Ὁ ποιητής πού πάντα θανεῖζει τὴ γλώσσα του και στὸν ἀπόστολο.

*

Ἀπὸ τὸν καιρὸ πού τὸ μυθιστόρημα δόθηκε πιὸ βαλὶκὰ στὴν παρατήρηση, ρίχτηκε πιὸ σοβαρὰ στὴν κριτικὴ τῆς ζωῆς, τὸ μυθιστόρημα ἔπαυσε νὰ εἶναι εἶδος λόγου ἀπὸ τὰ λεγόμενα **διασκεδαστικά**. Δὲν ἔχει παλὺ νὰ κάμῃ ή διασκεδάση ὅπου ἔχει πολὺ νὰ κάμῃ ή μελέτη. Γι' αὐτὸ και οἱ ἀναγνώστες τῶν «Καιρῶν» ὅσοι δὲ μένανε και πολὺ εὐχαριστημένοι με τὴν ἐπιφυλλίδα τῆς Ἄννας Καρενίν» πού τοὺς εἶχε φιλέψῃ ή σύνταξη τοῦ ἀξιότιμου φύλλου, — καθὼς ἔγραψε προχτές, — με τὸ δίκιο τους οἱ ἄνθρωποι κατσοφιάσανε κ' ἐνοχλήθηκαν. Μολαταῦτα. Οἱ γυναῖκες—μόνο με τὴ λεπτὴ μυρουδιά τῆς εὐαισθησίας τους—δείχνουνε μιὰ ξεχωριστὴ ἀδυναμία πρὸς τὴν περίφημη ἁμαρτωλὴ ἡρωῖδα τοῦ Τολστόη. Πόσων κυριῶν—και παντρεμένων και ἀπαντρευτῶν—εἶναι τὸ ἀνάγνωσμα τὸ ἐξαιρετικὰ ἐλκυστικὸ ή «Ἄννα Καρενίν!» Γιατὶ παραδειγματίζουν-

ται τάχα με τὸ θλιβερὸ τέλος τῆς ἡρωίδας και διδάσκονται πὼς νὰ πορεύγουν τὰ γλιστρήματα; Ὅχι. Γιατὶ βλέπουν τὴν ἁμαρτία με τὴ γοητευτικώτερη ὅψη πού μπορεί νὰ ἔχῃ, ἔτσι ζωγραφισμένη; **Ναί.**

ΚΩΣΤΗΣ ΠΑΛΑΜΑΣ

Ο ΤΟΛΣΤΟΗΣ

ΚΡΙΤΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Ὅταν μεσ' ἀπὸ τὸ μακρόπνοο βίον τοῦ Τολστόη ζητήσουμε και καταλάβουμε τὴ δυνατὴ αὐτὴ φυσιογνωμία—ὅ,τι εἶναι ή βαθειά τῆς ἔκφραση, μᾶς κάνει ἐντύπωση ἓνα πράμα. Ἀπ' ὅλες τίς μεριῆς πού τονὲ γύρισε ή Κριτικὴ, ἄφησε, ή τουλάχιστο δὲ σταμάτησε ὅσο ἔπρεπε, σ' ἐκεῖνη πού εἶναι ή πιὸ οὐσιαστικὴ, πού χαρακτηρίζει ἀληθινὰ, πού μᾶς λέει τί εἶτανε ὁ Τολστόης.

Ἀκούσαμε μάλιστα πολλὰ. Εἶδαμε νὰ ὀνομάζεται «μεγάλος Φιλόσοφος» νὰ τὸν παρομοιάζουνε με τὸ Νίτσε. Αὐτὰ ὅλα γεννοῦνε, φοβοῦμαι, κάποια σύχυση. Γιατὶ, ἐκεῖνο πού ἔχει σημασία δὲν εἶναι ή γενικὴ ὁμοιότητα με τὸ Νίτσε—και ὁ ἓνας και ὁ ἄλλος ἐπαναστάτες σηκώθηκαν. Ὁ τρόπος τῆς ἀντίδρασης τοῦ καθενός, αὐτὸ ἐνδιαφέρει και εἶναι τόσο διαφορετικοί!

Ἡ «μεγάλος φιλόσοφος». Με ὅλη τὴν προσπάθεια «νὰ εὕρῃ τὸ νόημα και τὴν ἀξία τῆς ζωῆς» δὲ φαίνεται ἀληθινὰ μέσα του νὰ ζεῖ τὸνεῖρο τοῦ φιλοσόφου. Καὶ δὲν εἶναι πολὺ νὰ πεῖ κανεῖς. Στὸν Τολστόη, ἐκεῖνο πού ἐνδιαφέρει δὲν εἶναι τόσο ή σκέψη, ὅσο τὸ πρόσωπο τὸ ἴδιο. Ἡ φιλοσοφία τοῦ Τολστόη—ὅ,τι θὰ μπορούσε κανεῖς ἔτσι νὰ ὀνομάσει, δὲ στέκεται βέβαια μπροστὰ στὴν κριτικὴ. Μᾶς ξαφνίζει ἀλήθεια, ἔχι ὅμως σὰν κάτι καινούριο, βαθὺ και δυνατό, πού ζητεῖ ἀπὸ μᾶς κάποιες συνήθειες μας νὰ ἀλλάξουμε, παρὰ σὰν κάτι μισοξέχαστα περασμένο και δοκιμασμένο πιὰ— πού δὲν ἔχει τὴ δύναμη νὰ μας βοηθήσει, τίποτε δὲν μπορεί πλέον νὰ δώσει, και μᾶς ἀφίνει σκεπτικούς.

Κ' ἔτσι ή φυσιογνωμία τοῦ Τολστόη ἔμεινε στὰ σκοτεινὰ. Ὅ,τι λιγότερο τὴ χαρακτηρίζει, θέλησε νὰ εἶναι ή ἀληθινὴ τῆς ἔκφραση. Μ' αὐτὸ στὸ τέλος κάνει και τὴν ἐχτίμησι ἀδικη. Μιὰ πολεμικὴ τῶν ἰδεῶν του ἀπάνω σὲ τέτοια βάση θὰ εἶταν εὐκολη—και ἀδικα εὐκολη. Κι' ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά, ὁ θανατοισμὸς πού δείχνεται γιὰ τὸ **φιλόσοφο** Τολστόη, μᾶς φαίνεται ὑποπτος, βαλτὸς και ἔχι εἰλικρινῆς—και με ὅλες τίς ἐπιφύλαξεις. Μιλήσανε γιὰ **υπερβολὲς** τῆς φιλοσοφίας του και κάποια ὄνειρα του τὰ εἶπαν οὐτοπιστικά. Ὅ,τι δὲ μᾶς κάνει ἐντύ-

πώση, ἀπὸ τῆ θέσῃ ποὺ βλέπουμε, κ' ἐννοοῦμε. Κι ἀκόμα, ἡ καταδίκη τῆς Τέχνης· ἡ ἡθικὴ εὐ-
αισθησία· τὸ ἀπόλυτο στίς ἰδέες· καὶ ἡ ἀποκλειστι-
κότης. Τὸ γενικὸ τὰνἀθεμα, ποὺ ἀντιλάλησε ὡς μέ-
σα στὰ παλάτια τοῦ Πέτερσχωφ, καὶ τάραξε τὴ συ-
νειδηση τῶν Τσάρων. Κ' ἔπειτα, ὁ γυρισμὸς τοῦ
στοὺς ἀπλοῦς. Καὶ ἡ πίστη—ἐκεῖνη ἡ πίστη.
Καὶ ὁ ἀλτρουϊσμὸς του. Καὶ ὁ νεοχριστιανισμὸς
ὅχι ὡς ἱστορικὴ ἀντικάλυψη, ποὺ δὲν εἶναι, θαρρῶ,
πρωτότυπη, ὅπως λένε. Ἀλλὰ ὡς ἡθικὴ ἀρχὴ καὶ
δύναμη, ποὺ μπορεῖ ἀκόμα νὰ ρυθμίσει τὴ ζωὴ,
καὶ νὰ δώσῃ τὴν ἀξία τῆς καὶ τὴν ἀλήθειά τῆς.
Ἡ θέσῃ τῆς θρησκείας ποὺ γίνεται κέντρο στὴ σκέ-
ψη του, καὶ μὲ μέσο αὐτὴ ἔρχεται νὰ φέρῃ τὸν
ξαναγεννημὸ τῆς ἀνθρωπότητος, καὶ τὴ βασιλεία τοῦ
θεοῦ πάνω στὴ γῆ. - Καὶ ὅλη ἡ ζωὴ του. Πῶς
ἀπ' ὅλες αὐτὲς τίς γραμμὲς ξεπροβάλλει ἔντονη ἡ
ξεχωριστὴ φυσιογνωμία καὶ γίνεται νοητὴ ἡ ψυχο-
λογία ἡ ἰδιαίτερη τοῦ Τολστόη. Ἐνῶς τύπος γιὰ
τὴν ἐποχὴ μας ξένος. Ὁ τύπος— δὲ βρίσκω κα-
ταλληλότερη λέξη τοῦ **προφήτη**. Συγγενικές, μέ-
σα στὴν ἱστορία, φυσιογνωμίες μὲ τοῦ Τολστόη,
κάποιοι προφῆτες τοῦ Ἰσραὴλ, καὶ οἱ Μωάμεθ, καὶ
οἱ Οὐσσοί, καὶ οἱ Λουθηροί. Καὶ τὸ αἰνιγμα τὸ ψυ-
χολογικὸ τῶν ὑστερῶν του ἡμερῶν θὰ μπορούσε
ἴσως νὰ βρεῖ ἐδῶ τὴ λύση του.

Ἔτσι, ὅπως εἶπα καὶ πρὶν, ὅ,τι μπορεῖ νὰ ἐνδια-
φέρει τὸν Τολστόη εἶναι τὸ πρόσωπο τὸ ἴδιο—μαζὶ
καὶ μὲ τὸ γύρω ἀπ' ὅπου βγήκε. Ἐχει μέσα του τὸν
ἀντίπαλο ἀπὸ τὴν παρθενικὴ καὶ θρησκευτικὴ ψυ-
χὴ τῆς Ρωσσίας, καὶ κάποια τῆς σαλέματα ἐκφρά-
ζει πρὸ πιστὰ— καὶ ὑψώνεται περσότερο ὁ Τολ-
στόης ἀπὸ τοὺς σύγχρονούς του νυχιλίστες ποὺ γυ-
ρεύουνε στὴν ὁρμὴ τους τὰ πάντα νὰ παρασύρουν

τὴ θρησκεία ὅπως καὶ τὰλλα. Πέρα ὅμως ἀπὸ τὰ
σύννορα τὰ Ρωσικὰ ὁ Τολστόης δὲ βγαίνει καὶ ἡ
ἐπίδρασός του, ἃ θὰ ἔχει, δὲ θὰ εἶναι πλατύτερη.
Στὴ Γαλλίᾳ ἡ «Union pour l' action morale» φαί-
νεται νὰ εἶναι ἐμπνευσμένη ἀπὸ τὸν Τολστόη, μὰ
μόλις αὐτὸ διακρίνεται. Μέσα στὴ Ρωσσία ποιά θὰ
εἶναι ἡ ἐπίδρασός του, τί ἀποτελέσματα μπορεῖ ἡ δι-
δαχὴ του νὰ ἔχει, δυσκολότερο ἴσως νὰ τὸ προσ-
διορίσει κανεὶς. Ἀδύνατο δὲ θὰ εἶταν νὰ ἐδῶναι
μὲ ἀΐρεση—ὅπως ὁ προτενσταντισμὸς μέσα ἀπὸ
τὴν καθολικὴ ἐκκλησιά. Μὰ δὲ φαίνεται αὐτὸ νὰ
εἶναι πιθανόν. Τὸ πιθανότερο ν' ἀνταμῶσει ἀπλῶς
ἡ φωνὴ του τὸ μεγάλο ρέμα τοῦ σοσιαλισμοῦ.

ΣΠΥΡΟΣ ΑΛΙΜΠΕΡΤΗΣ

ΤΑΣΩ

7.

Ἔβτανε μὲ αὐγὴ μαγική, δυοτρεῖς μέρες ἀ-
φοῦ ἔδωσα τὸ λόγο μου καὶ μαθέψτηκε στὸ χωρὶς
τὸ νέο. Ἐννοιοῦ'να νὰ εἶμαι σὲ μὲτὰ παράξενη κατά-
σταση. Μὲ χαρὰ κρυφὴ ἀιστανόμουν, μὰ καὶ κά-
ποια ἀνησυχία μαζί. Τὴν ἡμέρα ἐκεῖνη ξύπνησα
πρὶν πρῶτ' παρότι πάντα, πρὶν νὰ δώσῃ ἀκόμα ὁ ἡ-
λιος. Καθὼς βγήκα στὸ παράθυρο, μὲ χτύπησε γλυ-
κὰ ἡ δροσιὰ τῆς αὐγῆς ποὺ ἀνέδιδνε ἀπ' τὸ νοτι-
σμένον κήπο. Ὁ πόθος τῆς ἐξέχῃς μοῦ ἦρθε με-
μιᾶς. Ἀπὸ μέρες κιόλα ἐλεγα νὰ πάω στὴν ποτα-
μιὰ νὰ δῶ πῶς εἶναι τὰ σιτάρια, ποὺ ἔπρεπε νὰ ἔρ-
χῃ ὁ θέρος τους σὲ λίγο. Τὸ ἄλογο τὸ εἶχα σταλ-
μένον ὅξω ἀποβραδὶς μὲ τὸν ὑπερέτη μου, κ' ἔπρεπε
νὰ πάω πεζός. Γυρίζω γλήγορα καθάλλια, εἶπα. Δὲν
εἶχα κιόλα πολλοὺς ἀρρώστους. Ἡξερα πῶς ἐκεῖ ὅ-
ξω εἴτανε κ' ἡ Τάσω, μὰ μὲ μέρη πρὶν ἢ ὕστερα
θὰ γινότανε τὸ συναπίνεμα. Πήρα τὸ δίκανο στὸν
ὄμο καὶ τράβηξα ἀπὸ τίς πλαγιές. Κάποτε διαβαί-
νοντας ἐκεῖθε εἶχα χτυπήσει ἕνα λαγὸ, κ' ἐκεῖνη
τὴν αὐγὴ στοχάστηκα πῶς θὰ εὐχαριστοῦσε τὴν ἀρ-
ρεθωνιαστικιά μου ἂν τῆς ἔστειλα κάνα κυνήγι
χτυπημένο ἀπὸ μὲ τὸν ἴδιον. Ὅστος οὕτε κατέ-
δασα τὸ τουφέκι ἀπὸ τὸν ὄμο. Σ' ὅλο τὸ δρόμο σὰ
νὰ τὸ ξέχασα πῶς εἴτανε κρεμασμένο ἐκεῖ. Ὁ νοῦς
μου γύριζε σὲ λογισμούς, ἐννοιοῦ'θα ἀνήσυχο ὅλο μου
τὸ αἷμα. Ἡ καρδιά δὲν μπορούσε νὰ χρεῖ οὔτε τὴν
αὐγὴ, οὔτε τὸν ἥλιο ποὺ εἶχε δώσῃ ἀγνάντα στὸ
βουνό, ἀστράφτοντας γελοῦμενα στὴ νύκτα τοῦ ὅλο-
πράσινου τοῦ κάμπο. Θυμοῦμαι μοναχὰ πῶς μυρί-
ζανε βαριά τὰ σκίνα, καὶ τὰ τρυγόνια, ποὺ εἶχανε
ἀρχίσει νὰ ἔρχονται στὸν κάμπο, κρυφουρτούρι-
ζανε ἐδῶ κ' ἐκεῖ στίς φυλλωσιές καὶ καπουποῦ ἔ-
νας βρόντος τουφεκιῶν τριγύρω ἔκοθε τὴ σιγαλιὰ καὶ
τοὺς δικούς μου στοχασμούς. Ἡ ἀρρεθωνιαστικιά μου
εἴτανε νόστιμη κοπέλα· μελαχρινὴ καὶ γελαστή.
Ὅλο αὐτὴ ἤθελα νὰ συλλογιόμην, τὴν εἰκόνα τῆς
νᾶχω προστά μου : Πῶς μπήκε, ὅταν πῆγα νὰ τὴ
δῶ, στὴ σάλα μὲ χαμηλωμένα μάτια καὶ κοκκινι-
σμένο πρόσωπο, πῶς μοῦδωσε τὸ χέρι, πῶς ἔτρεμε
ἡ φωνή τῆς σὰν ἔκαμε νὰ πεῖ κάτι κι αὐτὴ. Χα-
ρούμενος ἤθελα νᾶμαι κι ὅμως δὲν μπορούσα. Τί
εἶχα ; Μὴν ὅλα δὲν πηγαίνανε καλὰ, δὲν ἦρθανε
ὅπως τᾶθελα ; Προίκα τρανήτερη δὲν εἴτανε δυνατό
νὰ βρῶ ἡ πελατεία μου ὅλο καὶ μεγάλωνε, ἡ σο-
δεῖα ἀπ' τὰ χτήματά μου φαίνότανε καλὴ, τὰ χαν-
τάκια ἀποφάσισα καὶ τὰ εἶχα κόψει πιὰ, τὰ πενήν-
τα στρέμματα, ποὺ ἤθελε σώνει καὶ καλὰ ὁ Νικο-
λούλας, τώρα θὰ τὰ γόραζα σίγουρα κι αὐτά. Τὴ
μάννα μου πίσω στὸ σπῆτι τὴν ἐννοιοῦ'θα χαρούμε-
νη εὐχαριστημένη.

Ἔτσι ἔφτασα στὴν ποταμιὰ χωρὶς νὰ τὸ νοήσω.
Βρήκα τὸ Νικολούλα στὰ σιτάρια· ἔξινε τὸ ἄλωνα.